

Pécsi Tudományegyetem
„Oktatás és Társadalom”
Neveléstudományi Doktori Iskola

Kocsis Péter Csaba

A szociálpedagógia lehetőségei a szegregátumok fejlesztésében
A területi egyenlőtlenségek csökkentésének célzott programja és ennek
tapasztalatai az ágazati (oktatási és szociális) együttműködések
tükrében, három település példáján keresztül

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Dr. habil. Cserti Csapó Tibor
egyetemi docens

Pécs, 2022.

1. A témaválasztás indoklása

A társadalmi egyenlőtlenségek kérdése a mai magyar társadalom egyik kiemelt problémájaként jelenik meg. A rendszerváltozást követően mind a területi különbségek, mind a társadalmi egyenlőtlenségek erősödtek, az oktatási ágazaton belül ennek hatásai tapasztalhatók. A területi egyenlőtlenségek egyik okának a gazdasági változást, a korábbi munkahelyek megszűnését és a szolgáltatásokhoz való hozzáférés korlátozottságát tekinthetjük. Másik ok – vagy következmény – a területi különbségek erősödése, amely az Észak-magyarországi, Észak-alföldi és a Dél-dunántúli régiókat kiemelten érinti. A magyar társadalom elöregedése, a fenti régiókban történő népességmozgás, valamint a társadalmi mobilitási utak beszűkülése a helyi társadalmak átalakulását eredményezték, sok területen kialakítva az etnikailag is arculatot váltó települések jellemzőit. Ennek markáns következménye, hogy a településeken lakosságcsere történik, a magasabbban kvalifikált, a munkaerőpiacon jobb potenciállal rendelkező népesség a kistelepülésekről a közeli városokba, megyeszékhelyekre vagy épp a fővárosba költözik, ezzel hozzájárulva a helyi közösség átalakulásához, amely esetenként etnikailag is értelmezhető változásokat okozott a lakosság összetételében. Az elvándorló magasabb státuszú csoportok helyére jellemzően a munkaerőpiacról kiszorult, alacsony státuszú lakosság érkezik, amely további elszigetelődését okozva, létrehozta a gettó településeket, gettósodó térségeket.

A fenti folyamat egyik eredménye a szegregált településrészek, települések, térségek kialakulása az ország különböző területein. Ez már önmagában is komoly társadalmi, szakpolitikai kérdéseket vet fel, hiszen a területi szegregáció rendszerint együtt jár a foglalkoztatás alacsonyabb szintjével, az oktatási eredményesség kedvezőtlenebb mutatóival, a továbbtanulási utak gyengülésével. Ez a folyamat a rendszerváltás utáni időszakban egyre nagyobb figyelmet kapott, de nem újkeletű: a szegregált élethelyzet problematikája már a II. világháború utáni évtizedekben megjelent, mint az egyik kezelendő társadalompolitikai kérdés Magyarországon, amely akkor nem területi különbségként, hanem a hazai roma közösség összetett kérdésként merült fel, kiemelt területe volt a lakhatás és a roma népesség alacsony iskolai végzettsége. A beavatkozások a legkritikább esetben valósultak meg az érintettek bevonásával, az eredményességük is kérdéses volt, bár nem nevezhetjük teljesen eredménytelennek.

Disszertációmban a társadalmi esélyegyenlőség felszámolására irányuló településfelfutási programokat elemeztem nevelésszociológiai nézőpontból, választ keresve arra a kérdésre, hogy az utóbbi másfél évtized deszegregációs programjai közül a településfelfutási programokban milyen célkitűzések jelentek meg, ezek mennyiben építettek az integrált oktatás személetére és gyakorlatára, és a megvalósuló programok kapcsán milyen együttműködési gyakorlatok alakultak ki a helyi szereplők között annak érdekében, hogy a szegregátumokban iskolai végzettsége növekedjen. Vizsgálatom azért esett e programokra, mert a településfelfutási programok komplex beavatkozási logikával támogatják a szegregátumban élők számára biztosítható szolgáltatásokat, így a szociális, oktatási, az egészségügyi és a közösségfejlesztés területére egyaránt koncentrálnak a helyi igényeknek megfelelően. Kutatásomban a programok mentén megvalósuló együttműködések feltárására helyeztem a hangsúlyt. A vizsgálat során azokra a kezdeményezésekre kellett szorítkoznom, amelyek a

Roma Integráció Évtizede Program 2005-2015 elfogadása utáni időszakban kerültek végrehajtásra, ezen belül is a 2014-2020 közötti időszakra fókuszálva.

Disszertációmban arra kerestem a választ, hogy a telepés programban érintett települések esetében a helyi tervezés elvei, a közösség bevonásának elve, valamint a helyi kapacitások racionális tervezése megvalósult-e, amennyiben igen, ennek milyen folyamata volt. A vizsgálat során három település, Jánoshida, Pocsaj, Vizsoly, esetében terepkutatást végeztem, a teljes érintetti kör kutatása (109 település) messze túlmutatna jelen munka keretein.

2. A kutatás kérdései

Kutatásom középpontjában a telepés programokban érintett települések a tervezés, megvalósítás és fenntartás során megvalósuló együttműködései álltak. Az együttműködések vizsgálatához elengedhetetlen volt, hogy feltérképezzem a lokális társadalmak főbb jellemzőit, szociológiai, statisztikai mutatóit, amelyek az értelemezési keretet adták a további vizsgálatokhoz.

Kutatási kérdések:

1. A települések esetében melyek a helyi roma közösség jellemzői, mit őriz a kollektív emlékezet az utóbbi évtizedekből?
2. Milyen oktatási, szociális és foglalkoztatási jellemzők figyelhetők meg a településen?
3. Milyen korábbi integrációs gyakorlat jellemzi a település köznevelési intézményeit, ezeknek milyen eredményei voltak, amelyek fenntarthatókká váltak?
4. A köznevelési intézmények integrációs gyakorlatai közül a külön támogatás megszűnése után, melyek épültek be az intézmény napi rutinjába?
5. A települési szereplők milyen módon vettek részt a program tervezésében, lebonyolításában, valamint melyek azok a feladatok, amelyek a projektek zárása után az intézmény saját, vagy a program során fejlesztett kapacitásaiból lát el?
6. A komplex beavatkozási eszközrendszerrel rendelkező telepés programok esetében melyek voltak azok a korábbi gyakorlatok, amelyek „jó gyakorlatként” beépültek a programba, illetve melyek voltak telepés program azon programelemei, amelyek támogatták ezt a folyamatot?
7. A telepés program megvalósítása mennyiben járult hozzá a helyi integrációs célkitűzésekhez, ezek mennyiben segítették a köznevelési intézményekben folyó munkát, valamint milyen együttműködési jellemzők tárhatók fel.

3. A kutatás módszere

A kutatás során multidiszciplináris társadalomtudományi módszertani eszköztárt alkalmaztam. Ennek során a telepés programokhoz kapcsolódó szakpolitikai dokumentumok

és kapcsolódó pályázati kiírások elemzése mellett a program megvalósításával érintett települések alapvető mutatóit vizsgáltam: a népszámlálási adatokat, ezen belül a teljes népességre, vallási megoszlásra, valamint a nemzetiségi hovatartozásra vonatkozó adatsorokat. A telepese programok majdnem mindegyike esetében rendelkezésre állt az Országos Szegregátum Adatbázis településre vonatkozó adatsora is, ezeket összevettem a népszámlálási adatokkal annak érdekében, hogy képet kapjak az érintett települések nemzetiségi és a szegregátumokban, vagy szegregációval veszélyeztetett területen élők létszámát illetően.

A vizsgált települések esetében, ahol volt köznevelési intézmény, ott megvizsgáltam a 2011-es népszámláláshoz legközelebbi, a 2011/2012-es tanév oktatási statisztikáiban a hátrányos és halmozottan hátrányos gyerekekre vonatkozó adatsorokat a KIRSTAT adatbázis alapján. Az adatsorok elemzésével elvégeztem a magukat romának vallók, a szegregátumban vagy szegregációval veszélyeztetett területen élők, valamint az óvodában, iskolában nevelkedő és tanuló hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek adatainak összevetését.

Az összes érintett település adatainak vizsgálata után került kiválasztásra a disszertáció terepkutatását képező három település. Ezek az ország három megyéjében található, ezek Jász-Nagykun-Szolnok megye (Jánoshida), Borsod-Abaúj-Zemplén megye (Vizsoly) és Hajdú-Bihar megye (Pocsaj).

A települések adatainak elemzése mellett a telepese programok egyik hozzáférhető alapidokumentumát, a Községi Beavatkozási Tervet vizsgáltam. Ez a dokumentum a helyi jellemzők feltárása mellett megfogalmazta azokat a programelemeket, amelyek a szegregált élethelyzetben élő közösség helyzetének javítását segítik. A dokumentumelemzés során kutatásom szempontjából hangsúlyos volt a tervezett együttműködések vizsgálata. E vizsgálati rész szempontjainak kialakításához a korábban az oktatási és szociális ágazatban kialakított integrációs és együttműködési formákat vizsgáltam. Az oktatás területén jelentős innovációnak tartott Integrált Pedagógiai Rendszer módszertanának jelentőségét és eredményeit több kutatás is alátámasztotta, témám szempontjából azonban az ott megjelenő együttműködési modelleket emeltem ki. A szociális ágazatban megjelenő interprofesszionális együttműködés adta a másik magyarázó modellt, amelyben hasonló törekvések figyelhetők meg.

A kiválasztott települések esetében a dokumentumelemzés módszerét alkalmazva áttekintettem a helyi esélyegyenlőségi programokat, valamint a telepese programokhoz kapcsolódó Községi beavatkozási terveket (KBT), ez utóbbiak a pályázatok részletes szakmai programját tartalmazzák.

A terepkutatás során a dokumentumelemzés eredményeként összeállított strukturált interjúk felvételére került sor. Minden település esetében törekedtem arra, hogy a KBT-ben nevesített szereplők megkeresése megtörténjen, de ennek sikertelensége esetén is törekedtem a település vezetőjével, a köznevelési intézmények vezetőivel, a program szakmai vezetőjével, a roma nemzetiségi önkormányzat vezetőivel, és lehetőség szerint a programmal érintett célcsoporttagokkal is interjút készíteni.

4. A kutatásban érintett települések – az alapsokaság és a minta

A fenti kutatási kérdések a telepes programok és a helyi intézmények együttműködésére helyezték a hangsúlyt. Ennek oka, hogy a szegregátumokban élők alapvető problémái az oktatáson keresztül értelmezhetők, ezt a mutatót a KSH is figyelembe veszi a területek lehatárolásánál. Gondolatmenetünk szerint, ha a helyi oktatás hatékonyan tudja végezni a feladatát, a gyerekek iskolai teljesítménye felkészíti a középfokú tanulmányokra. Ezen kívül, ha megtalálják azokat a módszereket, amelyekkel a középiskolai lemorzsolódás csökkenthető, akkor az érintett lakosságnak nagyobb az esélye a társadalmi mobilizációban, amely a magasabb iskolai végzettség elérése után magasabb jövedelmet, és a mélyszegénységből való kijutás lehetőségét, végső soron a középosztályosodást teszi lehetővé.

A telepes programok közül két pályázati konstrukciót vizsgáltam, két európai uniós támogatási ciklusból. A 2007-2013 közötti időszakban a TÁMOP-5.3.6. Komplex telep-program (komplex humán szolgáltatás hozzáférés biztosítása), a 2014-2020 közötti időszakban az EFOP-1.6.2 Szegregált élethelyzetek felszámolása komplex programokkal (ESZA) című konstrukciók álltak rendelkezésre a települések számára, hogy a szegregátumban és a szegregációval veszélyeztetett területen élők számára a települési önkormányzatok és a bevont partnerek komplex szolgáltatásokat, a társadalmi integrációjukat segítő programokat valósítsanak meg. A pályázatokhoz az első időszakban csupán néhány, a második időszakban kötelezően minden település infrastrukturális beavatkozásokat is végzett, ennek célja a lakhatás és az életkörülmények javítása volt.

Az érintett települések kiválasztásának első lépése a Széchenyi2020 pályázati adatbázisból a nyertes települések lekérdezése volt. A TÁMOP-5.3.6 konstrukcióban összesen 25 település, az EFOP-1.6.2 konstrukcióban pedig 97 település vett részt. Utóbbi pályázat esetében lehetőség volt azon településeknek is pályázni ahol korábban már valósítottak meg ilyen típusú programot. Összesen 13 olyan település volt, ahol korábban már történt ilyen típusú fejlesztés. Az adatelemzésekbe így összesen 109 települést vontam be, majd ebből került kiválasztásra az a három település, ahol terepmunkát végeztem.

A kutatással érintett települések kiválasztása során csak a kistelepülésekre fókuszáltam. Ennek indokoltságát az alábbiakban láttam:

- Több – a dolgozatban is idézett – szakirodalom rámutat arra, hogy a kistelepüléseken a roma népesség helyzete kedvezőtlenebb, mint a városokban, így alapvető kérdésként merült fel, hogy a szubszidiaritás elve mellett ezek a települések hogyan tudnak élni a rendelkezésre álló forrásokkal.
- Az együttműködések vizsgálatánál azt feltételeztem, hogy a kistelepüléseken lévő lokális közösségek, az ott jelenlévő intézmények közötti kommunikáció kevésbé ölt formális kereteket, így élő, működő együttműködési mintákat találunk.
- A fejlesztési források nagysága a kistelepüléseket olyan kihívások elé állítja, amelyekre vonatkozó gyakorlatuk nem volt, itt a két program kapcsán közel 400 millió Ft támogatási összeghez juthattak, amely hatékony felhasználása csak akkor lehetséges, ha a megfelelő humán infrastruktúrát ki tudják alakítani.

- Végül, de nem utolsósorban a kistelepülések esetében kialakuló együttműködési mechanizmusok jól követhetők, azok eredményei a közösség egésze számára láthatók és érzékelhetők.

5. A kutatás hipotézisei

A kutatáshoz kapcsolódóan az alábbi hipotéziseket fogalmaztam meg:

1. A kistelepülések számára biztosított – egy-egy település számára még a saját költségvetési forrásánál is magasabb – pályázati források hatékony felhasználása abban az esetben valósulhat meg, ha a helyi szereplők programba történő bevonása már a tervezés időszakában elindul. Azon települések esetében, ahol külső szállítók – vagyis pályázati cégek – végzik a projekt tervezési feladatait, a közösségi tervezés szempontjai sérülnek.
2. A helyi szinten meglévő aktív együttműködési formák erősítik a projektek szakmai tartalmát, az egyes programelemek a helyi igényekre is reflektálnak, szem előtt tartva az intézményi, célcsoportos igényeket és a pályázati felhívások határozott előírásait.
3. A program megvalósítása során az aktív együttműködések olyan formái alakulnak ki, amelyek – ha az intézményi igényekre reflektálnak – a program zárása után, további anyagi források nélkül is lehetővé teszik a kialakított szolgáltatások fenntarthatóságát.
4. A korábbi IPR-ben alkalmazott gyakorlatok, valamint a szociális ágazatban jelenlévő interprofesszionális együttműködés olyan mintát és módszert adnak a településeknek, amelyek mentén a helyi közösség igényei, az intézményi kommunikáció és a helyi szolgáltatások költséghatékony fejlesztése megvalósítható. Ahol ezek az együttműködések a formalitás szintjén maradnak, ott a programok elszigetelten működnek, a kívánt/elvárt fejlesztési hatást nem érik el.

6. A kutatás eredményei

6.1 Együttműködési formák az oktatási és a szociális ágazatban

Kutatásom alapvető kérdése a lokális szereplők együttműködésének vizsgálata volt a telepese program biztosította keretek között. E programok szemléletében a szegregált élethelyzetben élő csoportok problémáinak és igényeinek feltárása mellett a helyi erőforrásokra épülő fejlesztések, helyi innovációk, szolgáltatások adhatnak válaszokat. Az együttműködések mintázatainak feltérképezésénél – a teljesség igénye nélkül – három olyan gyakorlatot tekintettem át, amelyek az együttműködések elvi kereteit, valamint a három település esetében azok gyakorlati megvalósulásának vizsgálatát tették lehetővé.

Az Általános Művelődési Központok (ÁMK) modellje az 1970-es évektől terjedt el Magyarországon. Az ÁMK-k lényegét tekintve a helyi közösség igényein alapuló, az ezeket helyi innovációkkal és az alapellátások közötti átjárhatósággal biztosító intézményekről beszélhetünk. A kezdeményezés az iskolát demokratizálta, annak életében a tanulók mellett a lokális közösség minden tagja részt tudott venni (Eszik et al., 1989;

Szabó, 2002; Tarcsa, 2010; Szabó, 2011; Trencsényi – Nagy, 2016). Az ÁMK jó gyakorlatai is megfigyelhetők: a különböző ágazati szereplők együttműködésének erősítése és az erőforrások hatékony felhasználása mellett a közösségi élet fejlesztésére is nagy hangsúly helyeződött, valamint módszertani újítások is megjelentek. Az ÁMK-k tapasztalata azt mutatta, hogy az új megközelítés a tanulók különböző csoportjait, így a hátrányos helyzetű gyerekeket is képes volt megszólítani (Pócze – Trencsényi, 1997).

A kutatás szempontjából szintén fontosnak tartottam a 2000-es években megjelenő, majd kiszélesedő Integrált Pedagógiai Rendszert (IPR). Szempontunkból kiemelten fontos volt, hogy az együttműködések – korábban már megjelenő – rendszerét is új szintre emelték. Az iskolában folyó oktatási munka nem csupán az iskola elszigetelt és megkérdőjelezhetetlen folyamataként volt értelmezhető, hanem a partnerszervezetekkel, az iskolán kívüli, de az intézménnyel kapcsolatban lévő szervezetekkel való együttműködés is megjelent. Ezek a szervezetek az oktatási gyakorlatot támogatták. A hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű és/vagy roma gyermekek helyzete, szemmel látható elkülönítése, szegregált oktatása és ennek súlyos társadalmi következményei a bevezetés idején már nem volt vita tárgya, hiszen több alapvető kutatás (Havas – Liskó, 2005; Havas – Kemény – Liskó, 2001; Kertesi – Kézdi, 2009; Kozma – Forray, 1999) rámutatott arra, hogy az érintett tanulók iskolai pályafutása és a későbbi munkavállalás, ezáltal a szegénység újratermelődése között, szoros összefüggés mutatható ki. A források és a hozzá kapcsolódó szakpolitikai célkitűzések az egyik legjelentősebb esélyteremtő programmá vált a hazai közoktatásban a 2000-es évek közepéig (Varga, 2016; Zolnay, 2015; Varga, 2018).

Az iskolában folyó pedagógiai munka mellett alapvető fontosságú volt a szülőkkel való kapcsolattartás, az együttműködések kialakítása. A programhoz kapcsolódó módszertani segédletek között több szereplőt is nevesítettek, így a család (szülői ház), a családsegítő- és gyermekjóléti szolgálat, a szakmai és szakszolgálatok, a középfokú oktatási intézmények, a roma nemzetiségi önkormányzatok, a civil szervezetek és később az egyházak természetes együttműködő partnerként jelentek meg a szakmai koncepciókban, ezzel biztosítva az oktatás és a hátrányos helyzetű gyerekek oktatásának sikerességét. Az IPR hatékonyságára vonatkozó kutatások (Kézdi – Surányi, 2008; Reszkető et al., 2010; Varga, 2016) a módszertan jogosságát támasztották alá

A szociális ágazatban a feladatellátás hatékonysága érdekében ugyancsak megjelent az együttműködések ösztönzése. A szociális ágazat kliensei jelentős számban hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetű és/vagy roma gyerekek, valamint szüleik. A különböző beavatkozási modellek mellett a szociális munka vagy szociálpedagógia területén is alapvető kérdés a komplex segítség módjainak kidolgozása, amelyek önállóan nem, csak partnerekkel együtt teljesíthetők, interprofesszionális együttműködésként (Budai – Puli, 2015a; Budai – Puli, 2015b; Budai – Puli 2021). A szociális ágazatban az együttműködések a szolgáltatást igénybe vevők, a szakemberek és a szolgáltatások közötti szakmai-szakmaközi kooperációt jelentik, amelyben az érdekeltek a helyi közösségekre, a szomszédságra és a civil szereplőkre építhetnek. A tevékenységek a szociális ágazatban megjelenő úgynevezett „inter-modell” tartalmi elemeibe illeszthetők. Ennek lényege, hogy a kliensek ellátása érdekében az egyes ágazati szereplők közötti együttműködés javulásával maga a kooperáció

egy magasabb szintre emelkedhet, így javítva a kliensek részére biztosított ellátások minőségi javulását, a rendelkezésre álló erőforrások optimális felhasználását. A modell négy területen nevesíti az együttműködések lehetőségét, ezek közé tartoznak: 1) személyek közötti együttműködések; 2) egyes szakmák munkatársai közötti együttműködések (ez maga az interprofesszionális együttműködés); 3) szakmai csoportok interdiszciplináris együttműködése; 4) egyes szolgáltatások közötti együttműködések (Budai, 2015).

Az együttműködések fontosságát az oktatási és a szociális ágazatban egyaránt tapasztalhatjuk. Az oktatás területén a 2000-es évek első felében elindított fejlesztés, valamint a szociális ágazatban megjelenő interprofesszionális együttműködés egyaránt célként fogalmazta meg a lokális közösségekben az együttműködések kialakítását. Az oktatás területén a külső partnerek megszólítása az oktatási folyamat disszeminációját, a partnerek erőforrásainak bevonását feltételezte. A szociális ágazat fő célkitűzéseként a szolgáltatások minőségi fejlesztése mellett ugyancsak az erőforrások optimalizálását figyelhettük meg. Ez az iskolai szociális munka területével a köznevelési intézmények számára természetes együttműködési területté vált. A kutatásunkban kiemelten vizsgáltuk a programok tervezése, megvalósítása és fenntartása közötti együttműködések gyakorlatát.

6.2 A lokális szinten folytatott kutatások eredményei

A kutatásban három lokalitás vizsgálatát végeztem el, ezek két régió három megyéjében voltak találhatóak. Ezek a disszertációban megjelenő feldolgozás sorrendjében Jász-Nagykun Szolnok megye (Jánoshida), Borsod-Abaúj-Zemplén megye (Vizsoly) és Hajdú-Bihar megye (Pocsaj) voltak.

A települési jellemzők feldolgozásánál a megyei, térségi és települési szintű adatok feldolgozását végeztem el, ezen belül a népességszám mellett vizsgálva a nemzetiségek és kiemelten a romák számát és arányát a térségben, településeken. A települési jellemzők esetében feldolgozásra kerültek a helyi népszámlálási adatok, a településre vonatkozó szegregációs mutatók, valamint a köznevelési intézmények hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű tanulóiak adatai. A települések mindegyikén vizsgálatra került a telepés programhoz kapcsolódó Közösségi Beavatkozási Terv, valamint interjúk készültek a köznevelési intézmények vezetőivel, ahol volt rá mód a település vezetésével, valamint a helyi roma közösségre vonatkozó adatokat is felgyűjtöttem. Ezek után a kutatás a telepés program együttműködési jellemzőit vizsgálta a programok mentén elkülöníthető három fázisban. Az egyik az előkészítés fázisa volt, amelyben a helyzetfeltárás és programalkotás történt meg. A megvalósítás szakaszán belül azt vizsgáltam, hogy melyek voltak azok a helyi szervezetek, amelyeket a programok megvalósításába bevontak, és ha volt ilyen, ezeknek mi volt a feladata. A harmadik fázis a programot követő fenntartási időszakot vizsgálta annak összefüggésében, hogy a programok lezárása voltak-e olyan feladatok, amelyek valamely partner által kerültek ellátásra.

A következőkben röviden az egyes települések jellemzőit foglalom össze, majd az együttműködésekre vonatkozó kutatási eredményeket együttesen ismertetem.

A Jász-Nagykun-Szolnok megyében fekvő Jánoshida olyan település volt, ahol a korábbi évek oktatási tapasztalatai, az Integrált Pedagógiai Rendszer módszertanának alkalmazása már a 2000-es évektől gyakorlattá vált, a helyi általános iskola bázisiskolaként is működött, az integrációs programot a kétezres évek elejétől a program megszűnéséig működtette. A településen a népszámlálási adatok szerint 320 fő vallotta magát romának, ettől nagyobb számot mutattak az OSZA adatai, valamint az interjúalanyok körülbelül 30%-os települési roma arányról számoltak be. A köznevelési intézményekben a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek aránya a hátrányos helyzet megállapításáról szóló jogszabály változásáig magasabb arányt mutatott, utána a HH/HHH-s gyerekek aránya drasztikusan lecsökkent, ennek ellenére az interjúba bevont pedagógusok közel 80%-os roma arányról számoltak be az óvodában és az iskolában. A roma gyerekek arányának növekedése az iskolában elindította az elvándorlást a helyi intézményekből, ezt leginkább az általános iskola érezte meg, hiszen a nem hátrányos helyzetű gyerekek egy része a szomszédos település iskolájába iratkozott át. Az intézmény az IPR-t működtetve a helyi innovációkat kidolgozva igyekezett az oktatás színvonalát emelni, ennek eredményei is nyomon követhetők voltak: csökkentek a hiányzások, javultak a továbbtanulási mutatók, minden pedagógus részt vett módszertani továbbképzéseken, és ezeket alkalmazta is a napi pedagógiai gyakorlatában. Az IPR-ben kialakították a helyi szereplőkkel történő együttműködések is, így a helyi civil szervezetekkel, egyházi szereplőkkel, roma nemzetiségi önkormányzattal, polgárőrséggel, nyugdíjasklubbal funkcionális kapcsolatban voltak, az IPR folyamatát az önkormányzat is támogatta a saját eszközeivel.

Vizsoly, Borsod-Abaúj-Zemplén megye egyik kistelepülése, amely lakossága mára 1000 fő alá csökkent, a települési adatok 2020-ban 795 főt mutattak. A településen a KSH adatai alapján 2011-ben 282 fő vallotta magát a roma nemzetiséghez tartozónak. Ha ezeket az adatokat összevetjük a szegregációs mutatókkal, akkor azt láthatjuk, hogy a településen egy szegregátumot és két szegregációval veszélyeztetett területet határolt le a KSH. A szegregátumban 2011-ben 284 fő volt a népesség, amely már önmagában magasabb, mint a mért 282 fő, a veszélyeztetett területeket is ide számolva összesen 384 fő él szegregátumban vagy veszélyeztetett területen. A köznevelési intézmények közül az óvoda a római katolikus egyház fenntartása alá került néhány éve, míg az általános iskola a tankerületi központ alá tartozik. A hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyerekekre és tanulókra vonatkozó adatok magas arányt mutatnak az intézményeken belül, ez a település demográfiai folyamataival magyarázható. A rendszerváltás utáni időszakban a helyi középosztály folyamatosan elköltözött a településről, aki maradt, azok más településen vállalnak munkát, amely jellemzően magával hozza gyermekeik más településen történő óvodai nevelését, iskolai oktatását, amely a helyi intézményekbe járó HH/HHH-s gyerekek koncentrációját okozta. Az intézmények itt is részt vettek az IPR-ben, ennek néhány elemét máig is működtetik. Az együttműködések közül a helyi roma nemzetiségi önkormányzatot emelték ki, amellyel – bár konfliktusokkal terheltén indult, de később normalizálódott és – az IPR után is megmaradt a kapcsolatuk.

A harmadik, a Hajdú-Bihar megyében található Pocsaj esetében a népesség 2529 fő volt. A KSH adatai szerint 569 fő vallotta magát a roma nemzetiséghez tartozónak 2011-ben, az OSZA adatai alapján azonban 760 főt feltételezhetünk a szegregált élethelyzettel érintettek

körében, a helyi becslések 30% körül becslik a helyi roma közösség arányát. A köznevelési intézményekben a roma gyerekek túlsúlyáról számoltak be az interjúalanyok, ez kevésbé érzékelhető még az óvodában, majd erősödik az általános iskolában. A tanulói arányok megváltozását itt is a gyerekek más településre történő elhordása nehezíti. A településen a 2000-es évek elején elindult az integrált pedagógiai szemlélet, ez elsősorban az óvodát és az általános iskola alsó tagozatát érintette a Lépésről lépésre program keretei között, azonban az akkor még egy irányítás alá tartozó intézményekben igazgatóváltást követően ezek a törekvések véget értek. Hatása az óvodában érzékelhető, ahol a korábban bevezetett program az intézmény nevelési programjában is megjelenik.

A három település közös jellemzője, hogy a roma népesség aránya magasabb a KSH által közölt adatoknál, ezt az OSZA adatai, valamint a helyi becslések is megerősítették. A köznevelési intézményekben a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek aránya magas, ezt a helyben gyűjtött információk is megerősítették, még Jánoshida esetében is, ahol ugyan alacsonyabb statisztikai mutatókat tapasztaltunk, azonban az iskolában megjelenő gyerekek többsége roma volt.

Az intézményi interjúk során mindhárom településen azonos problémákat azonosítottak be az interjúalanyok, ezek között szerepeltek: a gyerekek/tanulók szociokulturális hátrányai; a családokkal való kapcsolattartás nehézségei; az intézményben megjelenő konfliktusok (pedagógus és szülő viszonylatban, valamint a gyerekek között); a településről (így a nevelési-oktatási intézményből) történő elvándorlás; az iskolai lemorzsolódás problémája; a továbbtanulás hiányának (végzettség nélküli iskolaelhagyás) problémája.

A köznevelési intézmények esetében a 2000-es évek elejétől megjelentek az integrációs programok, azonban Pocsaj esetében ez már az évtized második felében megszűnt, míg Jánoshida és Vizsoly esetében az IPR program központi leállítása után következett be. Az együttműködések a korábbi gyakorlat sztenderdjei szerint alakultak ki, azok működtek, vagyis volt erre vonatkozó gyakorlatuk a településeknek.

Mindhárom település a kistérségek kategóriájába tartozik, és elhelyezkedésük alapján Jánoshida jobb helyzetben lévő településnek tűnik, az alacsony helyi bevételek, a foglalkoztatók hiánya az alacsony státuszú lakosság számára egyik településen sem biztosít munkalehetőséget.

6.3 Az együttműködések vizsgálatának eredményei

A disszertációban az egyes települések telepési programjain keresztül vizsgáltuk az együttműködések jellemzőit. Együttműködésnek csak azokat a gyakorlatokat tekintettük, amikor valamely fél részéről (a program kedvezményezettje: önkormányzat vagy valamely konzorciumi partner) történt kezdeményezés a helyi szereplők, kiemelten a köznevelési intézmények irányába. A kutatás során fontos szempont volt az is, hogy korábban az oktatás területén elindított integrációs gyakorlat mentén milyen együttműködési minták alakultak ki.

A vizsgálat során az együttműködések alapvetően három kategóriába soroltuk: Az első, amikor nem találtunk együttműködésre vonatkozó utalást, adatot; a második (gyenge együttműködések), amely esetekben formális együttműködés alakult ki, de ezek gyenge és eseti kapcsolódásokat jelentenek; míg a harmadikat (erős együttműködések) azokra az együttműködési formákra alkalmaztuk, amelyek során az együttműködések az adott programban megtalálhatók voltak.

Az együttműködési gyakorlat feldolgozása során feltárásra került, hogy mindhárom településen külső szereplő végezte a tervezési feladatot. Értelemszerűen ezen szereplőkkel a kapcsolat az önkormányzat részéről erős volt, azonban – s talán ez még fontosabb – a külső szakértők a helyi szereplőket nem minden esetben vonták be a tervezési folyamatokba. Az egyes szereplők közötti kapcsolatokat az alábbi táblázatban foglaltuk össze. Az eredmények jellemzően az együttműködések hiányáról árulkodnak. A táblázatban összefoglalóan IPR jelölést alkalmaztam az oktatási integráció során szerzett tapasztalatokra, míg a „telepes” megjelölés a vizsgált programok együttműködéseire vonatkoznak. A településeken elérhető szereplők számos formája létezett, itt az előforduló szereplők típusait mutatom be csoportosítva azokat.¹

Potenciális szereplők	Jánoshida		Vizsoly		Pocsaj	
	IPR (O+I)	Telepes	IPR (O+I)	Telepes	LLP* (O)	Telepes
Külső „szakértő”	–	++	–	++	–	++
Gyermekjóléti szolgálat	+	+	+	+	–	++
RNŐ	+	+	+	+	–	++
Kormányhivatal munkaügyi kirendeltség	–	+	–	+	–	+
Nevelési tanácsadó	+	–	+	–	–	–
Középiskola	+	–	–	–	–	–
Óvoda	++	–	++	–	NR	++
Általános iskola	NR	–	NR	–	+	(+)+
Védőnői szolgálat	+	–	+	–	+	++
Helyi önkormányzat	++	++	+	++	+	++

¹ Az IPR-ben például partner volt a helyi nyugdíjas klub, a polgárőrség, egyén helyi szervezetek, őket összefoglalóul „helyi civil szervezet” kategóriaként vizsgáltam

Potenciális szereplők	Jánoshida		Vizsoly		Pocsaj	
	IPR (O+I)	Telepes	IPR (O+I)	Telepes	LLP* (O)	Telepes
Helyi civil szervezet	++	++	++	+	-	++
Külső civil szervezet	-	++	-	++	-	++
Helyi egyház	-	-	-	-	-	+
SzGyF (TEK) regionális szervezete	NR	-	NR	++	NR	+

A vizsgált települések együttműködési jellemzői az IPR és a telepés programokban Forrás: saját szerkesztés

* – Lépésről lépésre Program

(Jelmagyarázat: - nincs együttműködés; + gyenge együttműködések; ++ erős együttműködések; **NR** – nem releváns, a program megvalósítója volt, vagy a szervezet nem kapcsolódott a munkájához)

Jánoshida esetében erős együttműködések alakultak ki a helyi önkormányzattal, az óvodával, valamint a helyi civil szervezetekkel, a kooperáció alapja a települési önkormányzat és a helyi közoktatási intézmények innovatív szemléletének volt köszönhető. A szereplők már a 2000-es évek elejétől törekedtek arra, hogy az intézményekben a hátrányos és halmozottan hátrányos és/vagy roma gyerekek arányának növekedésével párhuzamosan olyan módszertanokat vezessenek be, amelyek a minőségi oktatást erősítik, valamint az akkor megjelenő óvodai-iskolai elvándorlás ellen is közösen igyekeztek tenni. Az együttműködések az IPR keretrendszere is megkövetelte, minden szereplő esetében szükséges volt külön együttműködési megállapodás és feladat kijelölés. Az önkormányzat – akkor még fenntartóként – a kistépülések megmaradásának egyik zálogaként az oktatási intézmények megtartó erejének növelését remélte és támogatta a saját eszközeivel.

Gyenge kapcsolatok alakultak ki a helyi roma nemzetiségi önkormányzattal, a gyermekjóléti szolgálattal, a nevelési tanácsadóval, a középiskolával és a védőnői szolgálattal. Ezen szervezetekkel az együttműködések formálisan kialakultak, az együttműködések eseti formában valósultak meg, vagy a partnerszervezet által nyújtott szolgáltatások igénybevétele során, vagy – főként a roma nemzetiségi önkormányzat esetében – a roma családok eléréséhez kapcsolódóan.

Nem alakultak ki együttműködések a külső szakértőkkel (ide nem sorolva az IPR-ben dolgozó szakértőket), a munkaügyi kirendeltségekkel, külső civil szervezettel és a helyi egyházzal. Az integrációs program tervezéséhez külső szereplő bevonására nem volt szükség, azt az intézmény dolgozói a helyi tudástökből készítették el. A Társadalmi

Esélyegyenlőségi Főigazgatóság és azok elődszervezetei nem voltak érintettek az integrációs programok megvalósításában, a szakmai koordinációs feladatokat az OOIH² látta el.

Vizsoly esetében hasonló tendencia figyelhető meg az oktatási intézmények integrációs gyakorlata során. Az óvoda és az iskola közötti együttműködés a programból adódó természetességgel valósult meg, azonban a többi szereplővel történő együttműködés már nem sorolható az erős együttműködések kategóriájába. Ennek megfelelően gyenge együttműködések alakultak ki a települési önkormányzattal, a gyermekjóléti szolgálattal, a nevelési tanácsadóval, a középiskolával és a védőnői szolgálattal. Ugyancsak ebbe a kategóriába sorolható a roma nemzetiségi önkormányzat is, de esetükben az együttműködések formája, intenzitása változott a program alatt, a kezdeti kölcsönös bizalmatlanságból az aktív együttműködés irányába mozdult el a kapcsolatuk. Ennek hátterében az iskolai munka eltérő megítélése húzódott meg.

Pocsaj esetében a korábbi integrációs gyakorlat sajátos utat járt be és kérészetűnek bizonyult, annak ellenére, hogy elindulásakor azon települések és intézmények sorába tartoztak, ahol elsők között indítottak integrációt támogató programokat. A település esetében erős együttműködésekről nem számoltak be az interjúalanyok. A gyenge együttműködések szereplői közé tartozott a helyi önkormányzat, az általános iskola és a védőnői szolgálat.

A telepés programok során ugyanezen megközelítést alkalmazva az együttműködések új szereplők megjelenését is eredményezték. Az ilyen típusú programok komplex fejlesztési szemléletet igényelnek, és ezek nem feltétlen vannak jelen a településen, ennek okán releváns lehet olyan külső szereplő bevonása, amely rendelkezik ilyen típusú tudással. E mellett azonban azt is meg kell jegyeznünk, hogy – feltételezésem szerint – az oktatási integrációs gyakorlatok szükségszerűen kialakították az ilyen típusú szemléletet, így azok integrálása a telepés programokba adekvát lépésnek tűnik. Ez a feltételezés nem igazolódott vissza a települések esetében, eltérő gyakorlatok alakultak ki, ezek azonban végeredményüket tekintve egy irányba mutatnak: nem tártunk fel olyan együttműködési mintázatokat, amelyek az integrációs programok lezárása után is működő gyakorlatként jelentek meg. Ennek hiánya a fejlesztések fenntarthatóságát is megkérdőjelezi.

Jánoshida esetében a telepés program tervezését külső szakértő végezte. A KBT elkészítése igényel korábbi tervezési rutint, szempontjai között a jelentkező igényre megfogalmazott beavatkozás logikája áll, vagyis a felmerülő igényekre, szolgáltatási hiányokra szükséges beavatkozásokat tervezni. Az együttműködések során a külső szakértővel, egy külső civil szervezettel, valamint egy helyi civil szervezettel alakult ki erős együttműködés, amelyhez a települési önkormányzat, mint a pályázat benyújtására jogosult szereplő csatlakozott. Az együttműködések bár formálisan erős kapcsolatokat jeleznek, meg kell jegyeznünk, hogy a megvalósítás során a helyi és a külső civil szervezet feladatai szűk területen mozogtak. A külső civil szervezet szakmai támogatást nyújtott, míg a helyi civil szervezet a program

² Országos Oktatási Integrációs Hálózat

célcsoportjának elérésében vett részt, de jellemzően inkább a koordináció és nem szakmai fejlesztés volt a feladata. E három szervezet képezte a megvalósítás konzorciumát is.

Az együttműködések során gyenge kapcsolatok alakultak ki a helyi roma nemzetiségi önkormányzattal, a munkaügyi kirendeltséggel, helyi civil szervezetekkel és a gyermekjóléti szolgálattal. Utóbbi esetében az együttműködés erőssége változott a program megvalósítása alatt, míg korábban a szakmai vezetést e szervezet adta, a program későbbi szakaszában már nem, így a szervezettel való kapcsolat is gyengült. Az együttműködések sora itt véget is ért, hiszen a további potenciális szereplők esetében – akik közül többen a korábbi oktatási integrációs folyamatokban részt vettek – nem alakultak ki együttműködések. A megvalósítás során a legtöbb szakmai feladat az önkormányzatnál volt nevesítve, ezek ellátásához nem állt rendelkezésre megfelelő szakember, így azokat külső szolgáltatók bevonásával biztosította a konzorciumvezető.

A telepes programok logikáját követve a programokat három szakaszra bonthatjuk: tervezési; megvalósítási és fenntartási szakaszra. A kutatásból az derült ki, hogy a tervezési szakaszban a külső szereplők irányításával valósult meg a folyamat, a megvalósításban a konzorciumi partnerek eltérő arányban és feladatokkal rendelkeztek, míg a fenntartási szakaszban a külső és a helyi civil szereplő számára nem voltak feladatok, azok mindegyike a szakmai erőforrásokkal nem rendelkező önkormányzat számára jelent további munkát.

Vizsoly esetében a telepes programban történő együttműködések hasonló jellemzőket mutatnak. A külső szakértő mellett – amely külső civil szervezet képviselője is volt – a Társadalmi Esélyegyenlőségi Főigazgatóság (TEF) Borsod-Abaúj-Zemplén megyei kirendeltsége vett részt a program előkészítésében és megvalósításában konzorciumi partnerként. A feladatok megoszlása az egyes szereplők között aszimmetrikus volt, javarészt a települési önkormányzatnál összpontosultak, és külső szolgáltatók bevonásával kerültek lebonyolításra. A TEF megyei szervezete szakmai segítséget nyújtott a projekt megvalósítása során, valamint feladata a felnőttképzések megszervezése, lebonyolítása volt, ez kapcsolódott a jogszabályi feladataihoz. A külső civil szervezet a munkaerőpiaci szolgáltatások és a közösségfejlesztési tevékenységek megvalósítását végezte, valamint a projekten belüli szakmai konzultációkban vett részt. A projekt tartalmi leírásában a gyermekjóléti szolgálat, a kormányhivatal munkaügyi kirendeltsége, a helyi civil szervezet és a roma nemzetiségi önkormányzat jelentek meg együttműködő partnerként, ezen szervezetek a pályázati útmutató előírásainak megfelelően vettek részt a program megvalósításában. A helyi általános iskola úgyszintén megjelent a projekt közösségi beavatkozási tervében, olyan szervezetként megjelölve, amely a korábbi időszakban a településen integrációs munkát végzett, így ilyen típusú gyakorlattal rendelkezett. A korábbi feladatok az együttműködő partnerek között is felsorolásra kerültek, de az interjúk szerint a megvalósítás időszakában ténylegesen nem alakult ki együttműködés, ezért az elemzésünk során a nincs együttműködés kategóriájába került. Az együttműködésben nem megjelenő szervezetek közé tartozott még az óvoda és a középiskola, a nevelési tanácsadó, a védőnői szolgálat és a helyi egyház. Az egyházak esetében további szolgáltatásokat is találhatunk a településen, a református egyház biztos kezdet gyerekházat, míg a Máltai Szeretetszolgálat Jelenlét-pontot működtet a településen. Ez az együttműködések irányába vezetné a

települést, ennek ellenére azt tapasztaltuk, hogy nem valósult meg ilyen irányú tevékenység. Az alig 900 fős településen a vizsgálat idején több párhuzamosan jelenlévő szolgáltatás volt elérhető: Jelenlét-pont, Biztos Kezdet Gyerekház, Tanoda és a telepes program során létrejött szolgáltató pont és közösségi ház. A közösség életében tehát több szervezet egyidejű szolgáltatása volt jelen, az interjúk viszont arra engedtek következtetni, hogy ennek ellenére transzparens együttműködések nem alakultak ki.

Pocsaj esetében a telepes program a másik két településtől eltérő módon került tervezésre, abba mind a helyi intézményeket, mind a célcsoportot már a tervezési szakaszban bevonták a szintén kívülről érkező szakemberek. Az erős együttműködések a külső szakértők, a települési önkormányzat, külső civil szervezet és a helyi roma nemzetiségi önkormányzat kapcsolataiban láthatjuk, ez a három szervezet alkotta a konzorciumot is. Mindenképp tanulságos tapasztalat, hogy országosan sem volt jellemző a nemzetiségi önkormányzatok konzorciumi tagsága, ezért az itt megjelenő törekvés a projekt fenntarthatósági szempontjait is szolgálta. A konzorciumi partnerek között a tervezési időszakban ugyancsak erős együttműködések alakultak ki a helyi oktatási intézményekkel (óvoda, általános iskola), a gyermekjóléti szolgálattal, a helyi önkormányzattal, helyi civil szervezetekkel. A gyenge kapcsolatokat vizsgálva a formalitás keretei között volt a helyi munkaügyi kirendeltséggel és a helyi egyházzal való együttműködés. Ebbe a csoportba került át a megvalósítás során az általános iskola is, amely a projekt megvalósítása során már csak szórványosan volt hajlandó együttműködni, annak ellenére, hogy a tervezési folyamatban megfogalmazott észrevételeik egy része programelemként is megjelent a szakmai dokumentációban. Ugyancsak a gyenge együttműködések között találjuk a megyei TEF szervezetet, amellyel az együttműködés a kötelező adatközlés szintjén merült ki. A programban a nevelési tanácsadó és a középiskola nem jelent meg együttműködő partnerként, ezeknek helyi szereplői nincsenek, a kapcsolat alapvetően az oktatási intézményeken keresztül biztosított az iskoláskorú népesség számára.

Pocsaj esetében egy jól induló és tervezett együttműködési rendszer kialakítására láttunk kísérletet, amely a megvalósítás során erodálódott. Ezt a folyamatot vélhetően erősítette, hogy az önkormányzati választások során a település vezetése és a roma nemzetiségi önkormányzat összetétele is megváltozott, a korábbi vezetőket újak váltották, amely a kialakult kapcsolatokra is hatással volt.

Az együttműködések a három település esetében eltérő alapról és gyakorlattal indultak, vagy csak korlátozottan voltak jelen a tervezési fázisban és a megvalósítás során nem épültek tovább, vagy a kezdeti együttműködések a megvalósítás során csökkentek, esetenként megszűntek. Mindhárom település esetében azonban releváns megállapítás, hogy a helyi önkormányzatok a fenntartási időszakban magukra maradtak, ebben a korábbi konzorciumi partnerek nem vesznek részt. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a kistelepülések polgármesteri hivatalainak olyan feladatokat kell ellátni, amelyekhez meglévő humán kapacitásuk nem, vagy csak részben áll rendelkezésre. Az azonban egyértelműen kirajzolódott, hogy a projekt során nem alakultak ki olyan együttműködések, helyi innovációk, amelyek a szegregált élethelyzetre a köznevelési intézmények felől érkező válaszokat jelentettek.

A kutatás során lényeges feltételezésem volt, hogy a korábbi IPR-ben alkalmazott gyakorlatok, valamint a szociális ágazatban jelenlévő interprofesszionális együttműködés olyan mintát és módszert adnak a településeknek, amelyek mentén a helyi közösség igényei, az intézményi kommunikáció és a helyi szolgáltatások költséghatékony fejlesztése megvalósítható. Amennyiben ezek az együttműködések a formalitás szintjén maradnak, a programok elszigetelten működnek, a kívánt/elvárt fejlesztési hatást nem érik el. A kutatás eredményei ezt a feltételezést árnyaltabban támasztották alá. Az integrált oktatáshoz köthető gyakorlatok eltérő formában voltak jelen a településeken korábban, bizonyos együttműködési gyakorlatok és az ezzel kapcsolatos tapasztalatok kialakultak, azonban azt tapasztaltuk, hogy ezek nem épültek be a telepési programok gyakorlatába. Két település esetében egyértelműen ez a helyzet volt tapasztalható. A harmadik esetében bár voltak törekvések az együttműködések kialakítására, azok azonban a program során formalizálódtak, így az eredeti célkitűzéseknek nem tudtak megfelelni. A szociális ágazat sajátos együttműködési modellje, az interprofesszionális együttműködés esetében nem találtunk olyan példákat, mintákat, amelyeket a programba adaptáltak volna, maga a szociális munka ellátása is komoly kihívást jelentett a megvalósítók számára. A külső szakemberek bevonása is megjelent ezen a területen, így a program során inkább az indikátorkényszer játszott döntő szerepet, semmint az elérni kívánt fejlesztési cél. A programokhoz kapcsolódóan számos indikátor teljesítése volt szükséges, így az érintettek bevonása, ennek alapján meghatározott százalékban történő képzésbe vonása vagy szűrővizsgálatra történő eljuttatása stb. inkább meghatározta a munka tartalmát, mint a kapacitások racionális felhasználása és a későbbi szakmai együttműködések megalapozása. Az együttműködések, amiket a dokumentumok is rögzítenek, így csupán a formalitás területén maradtak, konkrét vállalások és eredmények nélkül. Az ágazati szereplők a saját feladatkörüknek megfelelő feladatokat látták el: ha meg is jelentek a telepési programban, akkor ott a konkrét feladatokra fókuszáltak és kevésbé volt szem előtt az ágazatközi együttműködés fejlesztése.

Irodalmak

1. Budai István - Puli Edit (2015a): Szakmaközi együttműködés a szociális szolgáltatásokban - gyakorlat és kutatás összefüggéseiben. Párbeszéd: szociális munka folyóirat, 2015/2évf. 3.sz. Forrás: <https://ojs.lib.unideb.hu/parbeszed/article/view/5809> Letöltés ideje: 2022.01.10.
2. Budai István – Puli Edit (2015b): Együttműködés a szociális szolgáltatásokban. *Esély*, 2015/1. 32-64.
3. Budai István – Puli Edit (2021): Az együttműködés kutatása a szociális szolgáltatásokban. In: Fábíán Gergely – Hegyei Gábor (főszerk.): A szociális munka elmélete és gyakorlata. 7. kötet Tudományos gondolkodás és kutatás a szociális munkában I. Budapest: MTA Szociológiai Tudományos Bizottság Szociális Munka Albizottság, pp. 330-344.
4. Eszik Zoltán - Fóti Péter - Pöcze Gábor - Somorjai Ildikó - Trencsényi László (1989): De facto. *Kultúra és közösség*, 1989/5. 96-112.
5. Havas Gábor – Kemény István – Liskó Ilona (2001): Cigány gyerekek az általános iskolákban. Kutatás közben 231. Budapest: Oktatókutató Intézet
6. Havas Gábor – Liskó Ilona (2005): Szegregáció a roma tanulók általános iskolai oktatásában. Kutatás közben 266. Budapest: Oktatókutató Intézet
7. Kertesi Gábor – Kézdi Gábor (2009): Általános iskolai szegregáció Magyarországon az ezredforduló után. *Közgazdasági Szemle*, LVI. évf., 2009. november , 959–1000.
8. Kézdi Gábor – Surányi Éva (2008): Egy sikeres iskolai integrációs program tapasztalatai – A hátrányos helyzetű tanulók oktatási integrációs programjának hatásvizsgálata 2005–2007. Budapest: Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság
9. Kozma Tamás – Forray R. Katalin (1999): Az oktatáspolitikai regionális hatásai. *Magyar Pedagógia*, 1999/99.évf. 2.sz. 123-139.
10. Reszkető Petra – Scharle Ágota – Váradi Balázs (2010): Esélyegyenlőségi és integrációs kiemelt projekt külső értékelése. Budapest: Budapest Szakpolitikai Elemző Intézet
11. Szabó Irma (2002): A „húszak”. *Iskolakultúra*, 2002/2.sz. 80-94.
12. Szabó Irma (2011): Utópiák és valóság. Az elmélet és a gyakorlat ellentmondásai az általános művelődési központok fejlődésében. Budapest: Napkút Kiadó
13. Tarcsa Zoltán (2010): Változó világ – változó általános művelődési központok. Válság vagy megújulás? *Új Pedagógiai Szemle*, 2010/1-2.sz. 3-31.
14. Trencsényi László – Nagy Ádám (2016): Tanórán innen, iskolán túl: a szociálpedagógiai gondolat létjogosultsága. *Iskolakultúra*, 2016/26. évf., 10. szám, 81-97.
15. Varga Aranka (2016): A hazai oktatási integráció – tapasztalatok és lehetőségek. *Neveléstudomány*, 2016/4.évf. 1. 71-91.
16. Varga Aranka (2018): A hazai oktatási integrációs tapasztalatok és a korai iskolaelhagyás megelőzése. In: Fejes József Balázs – Szűcs Norbert (szerk.): Én vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról. Szeged: Motiváció Oktatási Egyesület. pp. 67-87.
17. Zolnay János (2015): A roma diákok esélyei a közoktatásban. In: Orsós Anna (szerk.): A romológia alapjai. Pécs: PTE BTK Neveléstudományi Intézet 249-270.

A kutatási témához kapcsolódó publikációk

Kocsis Péter Csaba (2022): A romák oktatásának és foglalkoztatásának néhány jellemzője két partiumi településen. In Gál, Katalin; Pásztor, Rita; Székedi, Levente (szerk.) *A társadalomtudományok harminc éve a Partiumban*. Cluj-Napoca, Románia: Presa Universitară Clujeană 103-115.

Kocsis Péter Csaba (2022): Óvoda a Partiumban – Ákos településről 2. rész. *A Kisgyermek: a születéstől nyolcéves korig*. A Magyar Pedagógiai Társaság és az OVOKEM KFT Szakmai lapja XVI/1. 7-10.

Kocsis Péter Csaba (2022): Telep és iskola: Egy integrációs program lokális tapasztalatai – esettanulmány. *Különleges Bánásmód*, VIII./2. 19-39.

Kocsis Péter Csaba (2022): A hátrányos helyzet fogalma és területi dimenziói. In Kocsis, Péter Csaba; Pornói, Imre (szerk.) *A hátrányos helyzet aspektusai*. Hajdúböszörmény: Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar, 4-41.

Kocsis Péter Csaba (2021): Történelmi kitekintés és óvodabemutató 1. *A Kisgyermek: a születéstől nyolcéves korig*. A Magyar Pedagógiai Társaság és az OVOKEM KFT Szakmai lapja XV./5. 7-10.

Kocsis Péter Csaba (2021): A multikulturális nevelés kihívásai etnikailag változó településeken. *ERUDITIO - EDUCATIO* 16./4. 55-71.

Kocsis Péter Csaba (2021): Telepek és emberek: Egy deszegregációs program megvalósításának félidei vizsgálata. *Különleges Bánásmód*, VII./2. 57-76.

Kocsis Péter Csaba (2020): Életút-töredékek – egy szolnoki szegregátum lakóinak emlékei. In Kocsis, Péter Csaba (szerk.) „...most már nem annyira mumus...” – egy szolnoki szegregátum lakóinak emlékezete. Szolnok: EDU-FILM KFT, 32-85.

Kocsis Péter Csaba – Szabó Fábrián Katalin (2020): Adalékok a városi szegregátum értelmezéséhez. In Kocsis, Péter Csaba (szerk.) „...most már nem annyira mumus...” – egy szolnoki szegregátum lakóinak emlékezete. Szolnok: EDU-FILM KFT, 6-31.

Kocsis Péter Csaba (2020): Szegregátumok fejlesztési lehetőségei. In Kocsis Péter Csaba (szerk.) *Tapasztalatok és gyakorlatok. A Katona József utcai szegregátum komplex humán fejlesztése című projekt néhány tapasztalata*. Szolnok: EDU-FILM KFT 9-35.

Kocsis Péter Csaba (2019): Integrációs kihívások a gencsi iskolában. In Kocsis, Péter Csaba (szerk.) "A gencsi cigányoknak nincs párja..." Hajdúböszörmény: Didakt Kiadó, 93-108.

Kocsis Péter Csaba (2019): Az együttélés jellemzői Gencsen. In Kocsis, Péter Csaba (szerk.) "A gencsi cigányoknak nincs párja..." Hajdúböszörmény: Didakt Kiadó, 59-81.

Kocsis Péter Csaba – Martinek Boglárka (2019): A gencsi cigányság megélhetési stratégiái. In: Kocsis, Péter Csaba (szerk.) ["A gencsi cigányoknak nincs párja..."](#) In Kocsis, Péter Csaba (szerk.) "A gencsi cigányoknak nincs párja..." Hajdúböszörmény: Didakt Kiadó, 39-58.

Kocsis Péter Csaba (2019): A cigánytelep kialakulása és mai jellemzői. In Kocsis, Péter Csaba (szerk.) "A gencsi cigányoknak nincs párja..." Hajdúböszörmény: Didakt Kiadó, 28-38.

Kocsis, Péter Csaba (2019): Some Characteristics of the Roma Population in Zabolá. In Biczó, Gábor (szerk.) *Terepek és elméletek = Fields and Theories* : A Lippai Balázs Roma Szakkollégium válogatott romológiai tanulmánygyűjteménye = Selected Essayes from the Field of Romology by Lippai Balázs Romani College, Debrecen: Didakt, 117-130.

Kocsis Péter Csaba (2019): A zabolai roma társadalom néhány jellemzője. In Biczó Gábor (szerk.) *Terepek és elméletek = Fields and Theories* : A Lippai Balázs Roma Szakkollégium válogatott romológiai tanulmánygyűjteménye = Selected Essayes from the Field of Romology by Lippai Balázs Romani College, Debrecen: Didakt, 117-130.

Kocsis Péter Csaba (2019): A magyarországi roma integrációs törekvések történeti aspektusai Budapesten. In Biczó, Gábor (szerk.) *Így kutatunk mi : A Lippai Balázs Roma Szakkollégium válogatott romológiai tanulmánygyűjteménye*. Debrecen: Didakt, 51-68.

Kocsis Péter Csaba (2018): A közoktatási intézmények és a helyi roma társadalom néhány jellemzője Zabolán. In Kocsis, Péter Csaba; Kotics, József (szerk.) *Cigány-magyar együttélés Zabolán*. Debrecen: Didakt, 110-128.

Kocsis Péter Csaba – Biczó Gábor – Kotics József (szerk.) (2017): *Emberek, mint mi*. A Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Felnőttképzési Kar Lippai Balázs Roma Szakkollégium hallgatóinak kutatási eredményeit bemutató interjúkötet. Debrecen: Didakt

Kocsis Péter Csaba (szerk.) (2015): *Fényszarui cigánysoron el merek én járni – Oral history kötet: Élettörténetek a jászfényszarui cigány közösségről*. Jászfényszaru: Jászfényszaru Város Önkormányzata

Kocsis Péter Csaba (2015): *Stratégiák a lakóhelyi szegregáció csökkentésére*. In Bocsi, Veronika (szerk.) *Peremhelyzetben = In Marginal Position : Romológiai írások = Writings from the Field of Romology*. Debrecen: Didakt, 31-50.

Kocsis Péter Csaba (2015): *Strategies Aiming at Decreasing Local Segregation*. In Bocsi, Veronika (szerk.) *In Marginal Position*, Debrecen: Didakt, 191-210.

Kocsis Péter Csaba (2021): *Pocsaji Integrációs Program dokumentumfilm*, 51 perc

Kocsis Péter Csaba (2020): *...igyekeztünk ott lenni... dokumentumfilm*, 31 perc

Kocsis Péter Csaba (2017): *A rendszerváltás roma olvasata dokumentumfilm*, 43 perc

Konferencia részvételek

Kocsis Péter Csaba: Roma részvétel a telepese programokban. KIHÍVÁS ÉS/VAGY ESÉLY – A ROMÁK INTEGRÁCIÓJA EURÓPÁBAN II. című nemzetközi konferencia, 2022. november 11.

Kocsis Péter Csaba: Az interprofesszionális együttműködések lehetősége és tapasztalata a helyi integrációs programokban. „Innováció a képzésben és a gyakorlatban” 30 éves a szociálpedagógus képzés nemzetközi konferencia. Hajdúböszörmény, 2022. október 14.

Kocsis Péter Csaba: Telep és iskola: Egy integrációs program lokális tapasztalatai. – Esettanulmány. VII. Különleges Bánásmód Nemzetközi Interdiszciplináris Konferencia = 7th International Interdisciplinary Conference about Special Treatment, Hajdúböszörmény, 2022. április 8.

Kocsis Péter Csaba: Szegregált élethelyzet és az iskola. Helyi fejlesztések innovatív lehetőségei és tapasztalatai. Egy évtized kihívásai, változásai a pedagógusképzés és a neveléstudományok területén. III. Oktatás Határhelyzetben Konferencia, Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad, Románia. 2022. március 11-12.

Kocsis Péter Csaba: Oktatás és foglalkoztatás néhány jellemzője két szilágysági településen. A társadalomtudományok harminc éve a Partiumban nemzetközi konferencia. Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad, 2021. március 26.

Kocsis Péter Csaba: A roma oktatás egyes kérdései az 1960-as, 1970-es években. Elméletek és gyakorlatok a kora gyermekkori nevelés történetében. Hajdúböszörmény, 2021. október 18.

Kocsis Péter Csaba: Uniós és hazai integrációs stratégiák célkitűzései IV. Különleges Bánásmód Nemzetközi Interdiszciplináris Konferencia, Hajdúböszörmény, 2019. november 29.

Kocsis Péter Csaba: Erdélyi roma közösségek kutatásának néhány eredménye. Társadalmi felzárkózás a Kárpát-medencében „Bölcsőtől az egyetemig” Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad 2020. február 19-20-21.